

Jolanta WILK-JANIK

Język specjalistyczny a strategie uczenia się

Czym jest język specjalistyczny?

Mianem języka specjalistycznego określane jest język przypisany pewnym grupom zawodowym, środowiskom naukowym; język będący narzędziem profesjonalnej komunikacji. Język specjalistyczny nazywany jest również językiem pracy, specjalizacyjnym, zawodowym czy też ergolektem (Pickett, 1989). Istnieje szeroka gama języków charakterystycznych dla grup zawodowych; dla przykładu wymienić można język wykorzystywany przez pracowników służby medycznej, wojskowej, inżynierów, rolników, bankowców czy też będący punktem niniejszego artykułu język biznesu.

Języki należące do kategorii specjalistycznej, a wśród nich język biznesu, definiowany jest jako część naturalnego systemu językowego, który zawiera istniejące w języku ogólnym elementy językowe oraz pewną dodatkową liczbę symboli i reguł, dzięki którym możliwe jest kreatywne porozumiewanie się. Język zawodowy, w odróżnieniu od języka ogólnego, posiada wiele charakterystycznych właściwości, między innymi (Całus, 1985):

- dokładność i terminologiczność — duża liczba rzeczowników stanowiących precyzyjne, fachowe terminy i wyrażenia;
- jednoznaczność i jednomianowość — jednoznaczność nazewnictwa i definiowania obiektów, duża liczba złożzeń (uwidoczniona ekonomiczność języka specjalistycznego);
- systematyczność — w języku specjalistycznym wyraża się ona pewną logiczną hierarchią pojęć, terminów, definicji oraz strukturą budowy tekstów. Można wskazać w tym przypadku na nazewnictwo oparte na językach klasycznych, to jest grece i łacinie. Zaważalne także jest nasycenie tekstów słowami obcymi, jak na przykład zapożyczenia, internacjonalizmy ułatwiające porozumiewanie się;
- operatywność — język specjalistyczny wykorzystuje możliwości systemu morfologicznego, syntaktycznego i leksykalnego języka. Stosuje się wybrane metody słowotwórcze do budowy nazw, materialów itp. Występują pewne grupy rzeczowników lub przymiotników złożonych i derywantów. Syntaktyczna struktura daje językowi specjalistycznemu wiele możliwości budowy określonych modeli zdań i zwrotów, jak na przykład czasowniki modalne, strona bierna itp. Operatywność języka specjalistycznego widoczna jest również w posługiwaniu się międzynarodowymi symbolami, znakami itp.

Omawiany tutaj język specjalistyczny, w przeciwieństwie do języka ojczystego, który przyswajany jest w sposób nieświadomy, jest często przedmiotem dwóch aspektów świadomego procesu dydaktycznego. Pierwszy z nich to nauczanie języka specjalistycznego na podbudowie języka ojczystego, a drugi to nauczanie języka specjalistycznego jako języka obcego. Nie trzeba wspominać o istniejących podobieństwach pomiędzy ojczystym językiem specjalistycznym a językiem specjalistycznym obcym, bowiem:

- operują one na poziomie leksyki, a nie występują na poziomie gramatyki, tj. zawierają wyspecjalizowany system leksykalno-semantyczny;
- są łącznikami pomiędzy szczegółami zawodowymi a językiem ogólnym: nie są one wykorzystane jedynie do porozumiewania się w sprawach profesjonalnych, ale również do komunikacji interpersonalnej w określonym środowisku. (Pickett, 1989)

Język specjalistyczny obcy, tutaj język angielski biznesu, stał się przedmiotem dydaktycznym, którego zadaniem jest oddziaływanie na sferę recepcji i produkcji uczącego się, to jest przekazywania informacji za pomocą:

- tekstów pisanych — informacja odbierana jest przez kontakt wzrokowy,
- tekstów mówionych — informacja odbierana jest przez kontakt słuchowy.

Te sposoby przekazywania informacji są ze sobą powiązane i narzucają następujące zadania w przyswajaniu tekstu specjalistycznego:

- opanowanie sprawności czytania (w miarę potrzeb — pisania),
- pracę nad słownictwem (Gajda, 1981).

Ważnym jest również właściwe kierowanie uczącym się; określenie jego roli, zachęcanie go i motywowanie do samokształcenia. Istnieje związek między jego motywacją i oczekiwaniami a tym, co sam wnosi w swój proces dydaktyczny oraz jakie osiąga wyniki. Jego potrzeby i zainteresowania powinny współgrać z zakresem materiału dydaktycznego.

Przejdźmy teraz do krótkiej charakterystyki obcego języka specjalistycznego, tutaj angielskiego języka biznesu. Pomocnym tutaj będzie odwołanie się do autentycznych i typowych dla biznesu zwrotów i wyrażeń. Analizując kolejno:

1. dokładność i terminologiczność, czyli rzeczowniki stanowiące terminy i wyrażenia fachowe:

management board — zarząd przedsiębiorstwa

Stock exchange — giełda papierów wartościowych

2. jednoznaczność i jednomianowość, czyli jednoznaczność nazewnictwa i definiowania obiektów

charter — statut spółki

quotation — oferta

3. systematyczność, czyli logiczna hierarchia pojęć, terminów struktury budowy tekstów, nazewnictwo oparte na językach klasycznych:

official — urzędnik

officialdom — biurokracja

officiate — urzędować

annual — roczny (*lac.*)

panacea — środek uniwersalny (*lac.*)

pro rata — proporcjonalnie (*lac.*)

4. operatywność, czyli wykorzystanie możliwości systemu morfologicznego, syntaktycznego i leksykalnego, liczne metody słowotwórcze, derywanty, symbole skróty:

DDP (delivered duty paid) — dostarczone, cło opłacone

CIF (cost, insurance, freight) — koszt, ubezpieczenie, fracht

Z powyższej analizy przykładów angielskiego języka biznesu wynika, że pasuje on do przedstawionej wcześniej charakterystyki języka specjalistycznego. Jak wnioskować można, język ten łączy funkcje języka specjalistycznego jak i języka wykorzystywanego do ogólnej komunikacji.

Przejdźmy teraz do kolejnego pytania i sformułowanej do niego odpowiedzi.

2. Czym jest strategia?

Omawiając język specjalistyczny i twierdząc, iż jest on poddany procesowi dydaktycznemu, zastanowić się warto, jakie procesy wewnętrzne, jakie strategie przyswajania tego rodzaju języka towarzyszą uczącym się oraz czy procesy te są podobne do zachodzących w przypadku akwizycji języka ogólnego, czy też specyficzne tylko dla akwizycji języka biznesu.

Strategie, czyli indywidualnie stosowane przez uczących się techniki czy też sposoby przyswajania języka obcego, definiuje oraz klasyfikuje się na wiele sposobów (jest to wynikiem licznych badań prowadzonych między innymi przez Wenden i Rubin 1987, O'Malley i Chamot 1990, Oxford 1990). Warto przytoczyć tutaj jedną z najpopularniejszych definicji i klasyfikacji proponowaną przez R. Oxford (1990): strategie uczenia się to specjalne działania podejmowane przez ucznia, aby łatwiej przyswoić sobie i zmagazynować wiedzę, tak aby można było wydobyć ją z pamięci i wykorzystać. Oxford dodaje również, iż podejmowane przez ucznia działania (strategie) mają na celu uczynienie procesu uczenia się łatwiejszym, przyjemniejszym, bardziej samodzielnym, bardziej efektywnym oraz możliwym do zastosowania w nowych sytuacjach (1990:8). Oxford proponuje również następujący system klasyfikacji strategii uczenia się:

STRATEGIE BEZPOŚREDNIE

I. Strategie pamięciowe

- tworzenie skojarzeń myślowych (np. grupowanie, tworzenie asocjacji, rozszerzanie pojęć, umieszczanie słów w kontekście);
- używanie obrazu i dźwięku (używanie skojarzeń wzrokowych, umiejscawianie słowa w kontekście sytuacyjnym, używanie słów-kluczy, odtwarzanie dźwięków w pamięci);
- systematyczne utrwalanie;
- zapamiętywanie przez działanie (fizyczna reakcja, mechaniczne techniki zapamiętywania).

II. Strategie kognitywne

- ćwiczenie — (powtarzanie, ćwiczenie dźwięków i pisowni, rozpoznawanie i używanie form rutynowych, kombinowanie struktur)
- otrzymywanie i przesyłanie informacji (używanie różnych technik ułatwiających rozumienie tekstów pisanych i słuchanych, wykorzystywanie słowników, czasopism);

- analizowanie danych językowych (rozumowanie dedukcyjne, analizowanie wyrażeń, analizowanie międzyjęzykowe, tłumaczenie, uogólnienia);
- organizowanie wiedzy (prowadzenie notatek, streszczanie, podkreślanie ważniejszych informacji).

III. Strategie kompensacyjne

- inteligentne zgadywanie (używanie wskazówek lingwistycznych czy też struktur tekstu, ilustracji)
- pokonywanie ograniczeń w mówieniu i pisaniu (przechodzenie na język ojczysty, używanie gestu lub mimiki, unikanie rozmowy, wybieranie tematu rozmowy, tworzenie nowych słów, użycie omówienia lub synonimu).

STRATEGIE POŚREDNIE

IV. Strategie metakognitywne

- centralizacja procesu uczenia się (utrwalenie i powiązanie nowych informacji ze znanym materiałem, koncentracja uwagi, odkładanie na później mówienia, aby skoncentrować się na słuchaniu);
- planowanie uczenia się (zbieranie wiedzy na temat uczenia się języka, organizowanie uczenia się, ustalenie krótko- i długoterminowych celów, ustalenie celu określonych zadań językowych, planowanie konkretnego zadania językowego, szukanie okazji do ćwiczenia);
- ocena efektów uczenia się (monitorowanie własnych wypowiedzi, samoocena).

V. Strategie emocjonalne

- obniżanie napięcia (stosowanie medytacji, słuchanie muzyki, śmiech);
- samozachęta (pozytywne uwagi na temat własnych postępów, nagradzanie się za postępy);
- sprawdzanie temperatury uczuciowej (słuchanie własnego ciała, pisanie dziennika postępów w nauce, rozmowa z innymi o swoich uczuciach).

VI. Strategie społeczne

- zadawanie pytań (prośba o wyjaśnienie, o poprawienie wypowiedzi);
- współpraca z innymi (uczniami);
- współodczuwanie (rozwijanie porozumienia kulturalnego, zrozumienie uczuć i myśli innych osób).

Strategie proponowane przez Oxford mogą oddziaływać w specyficzny sposób na poszczególne aspekty kompetencji komunikacyjnej. Na przykład, strategie pamięciowe, takie jak użycie obrazu i dźwięku czy systematyczne utrwalanie, oraz strategie kognitywne, takie jak rozumowanie dedukcyjne czy analiza międzyjęzykowa, wpływają na rozwój kompetencji lingwistycznej. Strategie społeczne, takie jak zadawanie pytań, współpraca z rodzimymi użytkownikami języka czy rówieśnikami, zdecydowanie wpływają na rozwój kompetencji socjolingwistycznej. Z kolei strategie kompensacyjne oraz emocjonalne wpływają na rozwój kompetencji strategicznej (Stadnik 1996:40).

3. Opis przebiegu badania

Badaniu, które polegało na wypełnieniu ankiety, poddana została grupa 27 studentów. Dobór próby wykonany był losowo i nie miał charakteru reprezentacyjnego. Celem bada-

nia ankietowego było rozpoznanie, które strategie wykorzystywane są najczęściej przy przyswajaniu angielskiego języka biznesu.

3.1. Charakterystyka grupy

Badaną grupę stanowili studenci pierwszego roku studiów zaocznych kierunku filologicznego specjalności język angielski i specjalizacji język biznesu. Wiek uczących się waha się od 19 do 25 roku życia. Do ankiety przystąpiło 7 mężczyzn i 20 kobiet. Ze względu na zaoczny charakter studiów grupa odbywa zajęcia co trzeci weekend w ilości 16 – 18 godzin. Spotkania te obejmują blok przedmiotów filologicznych (praktyczna nauka języka angielskiego: praca z tekstem, gramatyka praktyczna, konwersacje, kompozycja, fonetyka). Wyjaśnić należy, iż przedmiot „praca z tekstem” nauczany jest w oparciu o teksty zawodowe, tutaj dotyczące przede wszystkim biznesu. Drugą grupę przedmiotów stanowi blok ogólnorozwojowy, to znaczy historia filozofii, pedagogika, psychologia. Większa liczba przedmiotów, zarówno filologicznych, jak i pozostałych, objęta jest egzaminem końcowym. Zagadnienia filologiczne wykładane są w języku angielskim, natomiast ogólnorozwojowe w ojczystym.

3.2. Badania ankietowe

Do pomiaru zostało zastosowane tłumaczenie ankiety R. Oxford (1990) składające się z 45 stwierdzeń, któremu wypełniający przypisać mieli odpowiednią cyfrę, zgodną z ich indywidualną opinią.

STRATEGIE UCZENIA SIĘ

Po każdym zdaniu napisz odpowiedni numer ze skali odpowiedzi.

Skala odpowiedzi

- 1 — nigdy lub prawie nigdy;
- 2 — zwykle nie;
- 3 — czasami tak;
- 4 — zwykle tak;
- 5 — zawsze lub prawie zawsze.

Część A

1. Zastanawiam się, jak połączyć nowe wiadomości z języka angielskiego z tym, co już o tym języku wiem.
2. Aby lepiej zapamiętać angielskie słowa, buduję z nimi zdania.
3. Kiedy słyszę nowe angielskie słowo, kojarzę jego brzmienie z tym, co ono wyobraża.
4. Nowe słowo zapamiętuję wraz z sytuacją, w której może być użyte.
5. Układam sobie rymowanki, żeby lepiej zapamiętać nowe słówka.
6. W celu lepszego ich zapamiętania, nowe słówko kojarzę z wykonywaniem pewnych czynności.
7. Często powtarzam materiał, którego się nauczyłem z angielskiego.
8. Najczęściej zapamiętuję angielskie słowa, jeśli skojarzę je sobie z ich miejscem na stronie w podręczniku lub z ich pozycją na tablicy.

Część B

1. Nowe angielskie słowa powtarzam lub zapisuję kilka razy.
2. Staram się mówić tak jak rodowici Anglicy lub Amerykanie.
3. Ćwiczę angielskie dźwięki.
4. Słów, które są mi znane, staram się używać w różnych kontekstach.
5. Staram się inicjować rozmowę w języku angielskim podczas ćwiczeń konwersacyjnych.
6. Oglądam angielskie lub amerykańskie programy w TV i chodzę do kina na filmy w wersji oryginalnej.
7. Czytam dla przyjemności teksty w języku angielskim.
8. Piszę notatki, listy i raporty w języku angielskim.
9. Jeśli czytam tekst angielski, to najpierw szybko, aby najpierw zorientować się w treści, a potem dokładnie, dla pełnego zrozumienia.
10. Szukam polskich słów, które są podobne do nowych dla mnie słów angielskich.
11. Staram się sam(a) odgadywać pewne zasady funkcjonowania języka angielskiego.
12. Staram się zrozumieć znaczenie angielskiego słowa, dzieląc je na zrozumiałe dla mnie części.
13. Podczas czytania staram się nie tłumaczyć angielskich tekstów słowo w słowo na język polski.
14. Robię własne streszczenia tego, co przeczytałem(łam) lub usłyszałem(łam) w języku angielskim.

Część C

1. Podczas rozmowy staram się odgadnąć znaczenie nieznanego słowa z kontekstu.
2. Kiedy podczas rozmowy w języku angielskim brakuje mi słów, używam gestów.
3. Tworzę w rozmowie własne, zupełnie nowe słowa, jeśli nie znam prawidłowych.
4. Staram się czytać bez sprawdzania każdego nieznanego słowa w słowniku.
5. Podczas rozmowy staram się przewidzieć, jaka będzie dalsza wypowiedź mojego rozmówcy.
6. Jeśli nie mogę sobie przypomnieć potrzebnego mi słowa, staram się zastąpić je innym.

Część D

1. Próbuje znaleźć jak najwięcej okazji do używania angielskiego.
2. Zauważam moje błędy i staram się je eliminować.
3. Słucham uważnie, jak ktoś inny mówi po angielsku.
4. Staram się ciągle robić postępy w tym języku.
5. Tak planuję mój czas, aby starczyło go na uczenie się angielskiego.
6. Szukam kontaktu z ludźmi, z którymi mogę rozmawiać po angielsku.
7. Szukam okazji, aby jak najwięcej czytać po angielsku.
8. Ciągle sprawdzam swoje postępy w nauce języka.

Część E

1. Staram się zrelaksować, jeśli boję się mówić po angielsku.
2. Zmuszam się do mówienia po angielsku nawet wtedy, gdy boję się zrobić błąd.
3. Jeśli powiedzie mi się na lekcji angielskiego, to z radością sprawiam sobie jakąś przyjemność
4. Zwracam uwagę, czy jestem przygnębiony(a), jeśli nie powiedzie mi się na angielskim.

Część F

1. Jeśli nie rozumiem, jak ktoś mówi do mnie po angielsku, proszę, żeby mówił wolniej lub powtórzył.
2. Proszę, aby inni mnie poprawiali, jeśli mówię źle.
3. Proszę innych o pomoc, jeśli mam trudności z wypowiedzaniem się.
4. Staram się zadawać pytania w języku angielskim.
5. Staram się poznać obyczaje i kulturę ludzi mówiących po angielsku.

4. Wyniki ankiety oraz ich interpretacja

Analizując dane otrzymane z wyliczeń średniej arytmetycznej dla kolejnych grup strategii, zauważyć można, jaka część badanej populacji wykorzystuje poszczególne grupy strategii. Niemalże wszystkie grupy strategii wykorzystywane są „czasami” i „zwykle”. Wyjątkiem jest tutaj grupa strategii emocjonalnych, gdzie stosowanie ich jest dość szeroko rozpięte, to znaczy porównywalnie połowa respondentów stosuje tę grupę „czasami”, a pozostała „nigdy” i „zawsze”. Takie zachowanie najprawdopodobniej spowodowane jest indywidualnymi cechami badanych, ich podejściem nie tylko do języka, ale również do samego siebie.

Strategie	Częstość wykorzystania strategii w badanej grupie				
	Nigdy	Zwykle nie	Czasami	Zwykle	Zawsze
Pamięciowe		3	22	2	
Kognitywne		2	18	7	
Kompensacyjne		2	16	9	
Metakognitywne			6	17	4
Emocjonalne	2	6	13	5	1
Spoleczne		2	10	12	3

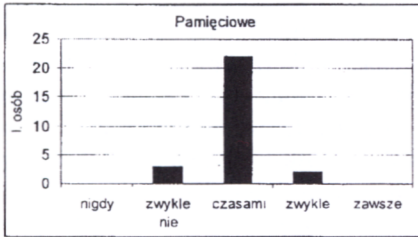
Tab. 1. Intensywność wykorzystania grup strategii w badanej populacji. Podział grup według R. Oxford (1990)

Powyższe dane z tabeli 1. przedstawione są za pomocą histogramów, dzięki którym ilościowe wykorzystanie poszczególnych strategii przez badaną grupę respondentów staje się czytelniejsze.

5. Wnioski

Otrzymane powyżej wyniki ankiety sugerują następujące wnioski i sugestie. Badani respondenci wykorzystują strategie uczenia się w większości przypadków „czasami”, co stanowi raczej mało zadowalającą odpowiedź sugerującą istnienie potrzeby uświadomienia uczącym się występowania wielu innych pomocnych strategii. Osobą wdrażającą uczących się do stosowania różnorodnych technik miałyby być tutaj nauczyciele, jego rolą byłoby przede wszystkim uświadomienie uczącym się pojawiania się różnorodnych wspomagających uczenie się technik, przeprowadzenie treningu użycia strategii, czyli pokaza-

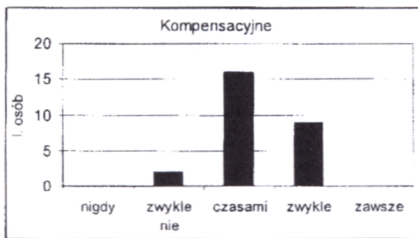
nie uczącym właściwego, przynoszącego korzyści, zastosowania w procesie uczenia się technik. Następnie nauczyciel stałby się konsultantem w indywidualnym doborze strategii, ich właściwego wykorzystania. Uświadomienie uczącym się potrzeby stosowania strategii prowadzi niewątpliwie do lepszego poznania własnego sposobu uczenia się. Uczący, stosując strategie częściej niż „czasami”, podnosi efektywność przyswajanego przez siebie języka, a to z kolei wpływa na podwyższanie jego motywacji, zaangażowania w przyswajanie nowej wiedzy, szybszego tempa w uczeniu się. Efektem końcowym jego zachowań mogłaby być autonomiczna postawa, czyli całkowita odpowiedzialność za zdobywanie języka.

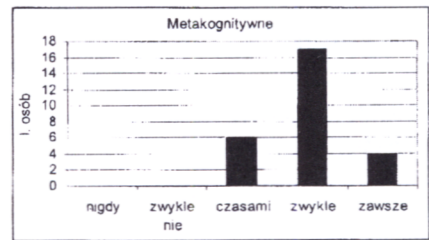
(a)

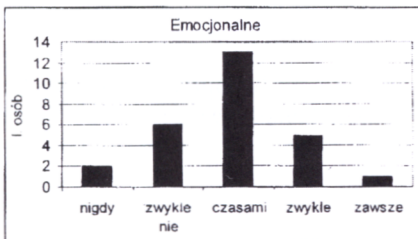
(b)

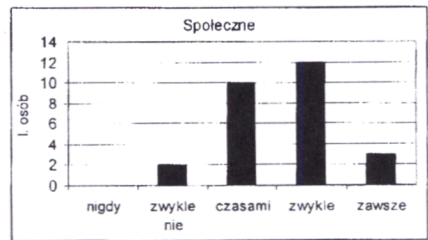
(c)

(d)

(e)

(f)

Rys. 1. Histogramy obrazujące intensywność wykorzystania poszczególnych grup strategii w badanej populacji

Bibliografia

- Calus, E. Wybrane aspekty nauczania języka specjalistycznego [w:] Prace Naukowe SPNJO Politechniki Wrocławskiej Nr 20, Wrocław 1985.
- Gajda, S. Miejsce języka naukowego wśród odmian współczesnego języka polskiego [w:] Prace Naukowe SPNJO Politechniki Wrocławskiej Nr 15, Wrocław 1981.
- Johns, A. M. 1990. ESP in the USA: State of the Art. [w:] Robinson, P. ESP Today: A Practitioner's Guide. Nowy Jork: Prentice Hall 1991. Ontario: Ontario Institute for Studies in Education.
- Michońska-Stadnik, 1996. Strategie uczenia się i autonomia w warunkach szkolnych. Wrocław. Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Oxford, R. 1990. Language Learning Strategies. Boston, Mass.: Heinle & Heinle Publishers.
- Pickett, D. 1989. The Sleeping Giant.: Language International, vol. 1, pp. 5 – 11 [w:] Robinson, P. 1991. ESP Today: A Practitioner's Guide.